

برجام؛ فرصت‌ها، موانع و الزامات

دکتر حسن شکوه*

اشاره:

یکی از اهداف عمده اقتصاد سیاسی، حضور مؤثر در عرصه بین‌المللی بوده است. این موضوع از دو جهت حائز اهمیت است: اول از جهت قدرت‌نمایی، تأثیرگذاری و نظارت و کنترل بر رفتار نظام‌های دیگر و دوم از جهت حفظ پویایی و تداوم بسترهای ایجادکننده قدرت ملی و تأمین نیازهای اقتصادی. بنابراین تعادل در میان دو نظام اقتصاد سیاسی ملی و اقتصاد سیاسی بین‌الملل یک اصل اساسی در فرایند تمدن‌سازی و افزایش قدرت ملی در طول تاریخ بوده است که پیش شرط اساسی آن بروز انسجام، توافق و اراده داخلی در سطوح مختلف فردی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. فرهنگ بومی باید توان آن را داشته باشد که سازماندهی اجتماعی را به عرصه‌های دیگر زندگی اجتماعی یعنی سیاست و اقتصاد تسری دهد. به دنبال آن داشتن راهبرد، برنامه عملیاتی، فنون اجرایی و به روز شدن آن اهمیت می‌یابد.

مقدمه

برجام یا برنامه جامع اقدام مشترک، محصول مقاومت و ایستادگی نظام جمهوری اسلامی ایران بر سر دستاوردها و حقوق مسلم خود و همچنین دانش، تلاش‌ها و مهارت‌های دیپلماتیکی بود که با توافق ملی، اجازه مقام معظم رهبری و با طراحی و تقسیم وظایف در سطوح خرد و کلان به عنوان یک تجربه بدیع به نتیجه رسید. برجام تلاشی از سوی نظام اقتصاد سیاسی ملی برای حل بخشی از مشکلات و رفع تحریم‌های اقتصادی ناشی از قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل و ایجاد زمینه‌های لازم برای شروع فرایند حضور مؤثر و قدرتمند و نه منفعل در اقتصاد بین‌الملل با توجه به سیاست‌های کلی اقتصاد

مقاومتی و حرکت در جهت تحقق و عملیاتی کردن این اصول است. اما باید توجه داشت که با وجود تمایز هویتی و تعارض‌های ژئوپلیتیک میان جمهوری اسلامی ایران و قدرت‌های مسلط بر اقتصاد بین‌الملل و نقشی که این کشورها در اداره سازوکارها، نهادهای مالی و شرکت‌های چندملیتی اقتصادی دارند، همچنین با توجه به اهمیت و تعیین‌کنندگی درجه پویایی فرهنگی و اقتصاد سیاسی ملی در تحقق استقلال یک ملت، برجام در کوتاه‌مدت، قطعاً حلال مشکلات به‌خصوص مشکلات تاریخی ناشی از ساختار اقتصادی معیوب، نخواهد بود. این کلام به معنای بی‌اثر بودن نقش و انکار تأثیر برجام نیست بلکه تأکید بر ترسیم شرایط و نقش برجام برای ایجاد فرصت و کاهش فشار در جهت اصلاح ساختار و نهادینه کردن خلاقیت در اقتصاد ملی است. در این راستا اگر چه ارائه ارزیابی قطعی در مورد اثرات و نتایج برجام با توجه به مشکلات نظام پولی و مالی داخلی، پیچیدگی نظام مالی بین‌الملل و باقی بودن اثرات ناشی از تحریم‌ها بر

سود بین بانکی و نرخ سود سپرده‌ها نقش مهمی در کاهش هزینه پول و حرکت در جهت فراهم آوردن تسهیلات ارزان قیمت به خصوص برای فعالیت‌های تولیدی و کاهش عمق رکود داشته است. ثبات در بازار ارز و طلا و کاهش نرخ سود بانکی و همچنین رفت و آمد هیئت‌های خارجی، بر روی بازار سرمایه نیز موثر بوده است.

کمک به رونق بازار سرمایه

در بهمن ماه ۱۳۹۴ شاخص کل سرمایه با افزایش ۱۷ درصدی بیشترین رشد ماهانه از مهر ۹۲ را به ثبت رساند. بر اساس برخی برآوردهای غیررسمی با جذب بیش از هزار میلیارد تومان نقدینگی از سوی سهام‌داران خرد رکورد جدیدی در بازار به ثبت رسید. در بهمن ماه شاخص ۳۶ صنعت فعال در بورس تهران با رشد مواجه شدند. تقاضا در معاملات بازار سهام به دلیل وضعیت سودآوری شرکت‌ها با هیجان همراه بود. روند صعودی قیمت‌ها در نهایت منجر به افزایش میانگین نسبت قیمت بر درآمد سهم از ۶/۲ مرتبه در پایان دی به ۷/۲ مرتبه در روز پایانی بهمن ماه شد. خبرهای انعقاد قرارداد شرکت‌های خودروساز با خودروسازهای بزرگ دنیا هیجان و خوشبینی سهام‌داران این شرکت‌ها را رقم زد. برجام زمینه رشد سرمایه‌گذاری خارجی را نیز در بازار سرمایه فراهم کرد. حجم فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی در بازار سرمایه قبل از برجام ۵۰ میلیارد ریال بود که بعد از برجام به ۵۰۰ میلیارد ریال رسید یعنی رشدی ۱۰ برابری در این زمینه به وقوع پیوست. افزایش شاخص کل و رونق بازار سرمایه در سه ماه پایانی سال ۱۳۹۴ ادامه

شرکای اقتصادی ایران و ترس آنها از تعامل با جمهوری اسلامی و همچنین کارشکنی گروه‌های نفوذ عربی و صهیونیستی به تلاش و گذشت زمان بیشتری محتاج است. اما ارائه ارزیابی مقدماتی از فرصت‌های ایجاد شده و موانع موجود، ضروری و تا حدودی امکان‌پذیر است.

فرصت‌ها و نتایج ناشی از برجام؛ ثبات در اقتصاد کلان

فرصت‌ها و تأثیرات اقتصادی حاصل از برجام و به خصوص لغو تحریم‌های اقتصادی ناشی از قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد در ارتباط با دسترسی به سازوکار نقل و انتقال مالی بین‌المللی، فروش نفت و دسترسی به خدمات بیمه‌ای را می‌توان در بخش‌های مختلف مانند اقتصاد کلان، خرد، انرژی، اقتصاد زیربنایی، حمل و نقل و تجارت خارجی مشاهده و مورد ارزیابی قرار داد.

مهمترین وظیفه دولت‌ها در سطح ملی به عنوان مکمل جامعه در عرصه اقتصادی ایجاد ثبات در عرصه اقتصاد کلان است. تأثیرات روانی برجام بر متغیرها و شاخص‌های اقتصاد کلان از مدت‌ها قبل از دستیابی به توافق نهایی شروع شده بود. در واقع ایجاد آرامش روانی در فضای اقتصادی کشور فوری‌ترین دستاورد برجام و لغو تحریم‌ها بوده است. شروع مذاکرات و حصول توافق، تأثیر روانی و واقعی بر نرخ ارز و جلوگیری از بی‌ثباتی و نوسانات در بازار داشت. این موضوع به‌ویژه با کاهش نرخ ارز در بهمن ماه ۱۳۹۴ مشهود بود. روند رو به افزایش نرخ ارز که از تیر ۱۳۹۴ و با تخلیه انرژی ناشی از خوشبینی به مذاکرات شروع شده بود با کاهش ۳۰۰۰ ریالی در دی ماه ۱۳۹۴ به ۳۴۰۰۰ هزار ریال رسید. این موضوع البته از توقف کاهش قیمت نفت و شروع افزایش قیمت از ۳۳ دلار به ۴۴ دلار نیز متأثر بود. آزاد شدن بخشی از دارایی ایران یعنی چیزی در حدود ۶/۵ میلیارد دلار در پسابرجام کمک زیادی به دولت در تثبیت بازار ارز کرد.

ثبات در بازار ارز تأثیر مثبتی بر سیاست‌های انضباط پولی دولت با هدف کنترل تورم به دنبال داشت و باعث شد تا دولت روند مهار و کنترل تورم را به خوبی اجرا کند. کاهش تورم نیز به نوبه خود این امکان را فراهم کرد تا دولت بتواند در جهت ایجاد تعادل بین نرخ سود بانکی و تورم حرکت کند. در هفته پایانی بهمن ماه، نرخ سود در جلسه شورای پول و اعتبار از ۲۰ درصد به ۱۸ درصد و نرخ سود کوتاه مدت به ۱۰ درصد رسید. بنابراین اقدام دولت در کاهش نرخ

اینکه به زودی از بسته ویزایی برای ایرانی‌ها پرده برداری خواهد کرد. از سوی دیگر فصل نوینی در الگوی قراردادهای خارجی با کشورهای صاحب فن آوری و سرمایه آغاز شد که بر تأمین مالی، انتقال فن آوری و دسترسی به بازارهای بین‌المللی از طریق همکاری و سرمایه‌گذاری مشترک با شرکت‌های خارجی تأکید می‌کرد. سرمایه‌گذاری مشترک با شرکت‌های فرانسوی برای تولید خودرو و ارتقاء تولیدات صنعت خودرو به لحاظ کیفیت و قیمت در این راستا انجام شده است. برای مثال شرکت مشترک ایران خودرو و پژو برای تولید چند محصول جدید از خردادماه فعالیت اجرایی خود را آغاز می‌کنند.

افزایش تولید و صادرات نفت

توقف روند کاهش تولید و صادرات نفت خام با توجه به وابستگی شدید بودجه عمومی کشور به درآمدهای نفتی و دستیابی مجدد به بازار و جلوگیری از تسخیر بازارهای فروش توسط رقیبان از جمله عربستان از دیگر دستاوردهای برجام است. پس از برجام تاکنون میزان تولید نفت به حدود ۶۵۰ هزار بشکه افزایش یافته و به احتساب میعانات همراه نفت تولید به بیش از سه میلیون بشکه و صادرات به دو میلیون بشکه رسیده است. در حال حاضر روند افزایش صادرات به کشورهای اروپایی از سر گرفته شده است، ضمن اینکه قراردادهای فروش نفت که بعد از برجام بسته شده، همگی بلندمدت است. هم‌اکنون بر اساس قرارداد یک ساله فروش نفت ایران به اروپا آغاز شده است و کشورهای این قاره خریدار ۵۰۰ هزار بشکه نفت خام از ایران هستند که توسط نفتکش‌های اروپایی حمل می‌شود. از جمله کشورهایی که نفت ایران را براساس قرارداد بلندمدت خریداری کرده‌اند، اسپانیا و فرانسه هستند. دسترسی به تجهیزات و خدمات در زمینه نفت و گاز با کیفیت بهتر، خروج شرکت نفت کش جمهوری اسلامی ایران از تحریم و بهبود روند صادرات ال‌پی‌جی که هزینه نگهداری قابل توجهی را به صنعت نفت و گاز تحمیل می‌کرد، از دیگر اتفاقات مثبت در این زمینه است.

حمل و نقل

در زمینه زیرساخت‌های حمل و نقل با توجه به فرسودگی ناوگان حمل و نقل هوایی، کمبود قطعات و محدودیت بر امر دسترسی به قطعات و عدم امکان سوخت‌گیری در برخی از فرودگاه‌های

داشت ولی در فروردین و اردیبهشت روند تعدیل را به خود گرفت.

توسعه روابط اقتصادی و تسهیل در تجارت خارجی

یکی از آثار برجام کاهش فضای ایران‌هراسی است که بر اثر صدور ۶ قطعنامه شورای امنیت سازمان ملل علیه ایران به وجود آمده بود. این امر خود باعث ایجاد خوشبینی و تشویق کشورهای مختلف دنیا به توسعه روابط اقتصادی خود با جمهوری اسلامی ایران شد. بر اساس تحلیل محافل اقتصادی خارجی، ایران بزرگ‌ترین بازار جدیدی است که طی چند دهه اخیر دوباره به اقتصاد جهانی می‌پیوندد. بر این اساس پیش‌بینی می‌شود که ظرف ۱۰ سال آینده بیش از یک تریلیون دلار سرمایه‌گذاری در کشور انجام شود. این روند در سفر بیش از ۱۵۰ هیئت اقتصادی خارجی به ایران مؤثر بوده است. در این سفرها ظرفیت‌های همکاری به خصوص در زمینه صنعت و معدن، حمل و نقل، زیرساخت‌های جهانگردی و پتروشیمی معرفی شدند. از سوی دیگر برجام به کاهش ۱۵ درصدی هزینه‌های تجارت خارجی کمک کرد. در پسابرجام صادرات محصولات غیرنفتی از جمله محصولات پتروشیمی افزایش یافت و در امر واردات مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای تسهیلات بیشتری به وجود آمد.

در این شرایط تعامل اقتصادی با کشورهای همسایه و سایر کشورهای جهان تسهیل شده است. با وجود اعمال محدودیت از سوی برخی از کشورهای منطقه، برای نخستین بار عمان در نظر دارد یکی از بنادر خود را در اختیار ایران قرار دهد؛ ضمن

بین‌المللی، از قدرت رقابت صنعت حمل و نقل کشور به‌ویژه در عرصه منطقه‌ای کاسته و ایران از دسترسی به این بازار محروم شده بود. کمک به نوسازی ناوگان حمل و نقل کشور و کمک به افزایش توان رقابتی آن از دستاوردهای دیگری بود که پس از برجام حاصل شد. به گونه‌ای که در پی برجام و سفر رئیس‌جمهور به فرانسه، قرارداد اجاره به شرط تملیک ۱۱۸ هواپیما با فرانسه امضاء شد. بنا به قرارداد تا سال ۲۰۲۴ یعنی ۸ سال آینده، ۱۱۰ فروند انواع هواپیمای ایرباس به ناوگان هوایی هما افزوده می‌شود. قرارداد دیگری نیز برای خرید ۲۸ فروند هواپیما با ایتالیا امضاء شد که ۸۰ درصد تأمین مالی این قرارداد حل شده است. از سوی دیگر رقابت فشرده شرکت‌های هواپیمایی دنیا نظیر بمباردر کانا، امبرایر برزیل، ای‌آرجی چین، ام‌آرجی ژاپن و سوخو ۱۰۰ برای حضور در بازار هوایی ایران، نشان از تحولات مثبت و افق روشن صنعت حمل و نقل هوایی کشور پس از اجرایی شدن برجام دارد. در ارتباط با حمل و نقل دریایی و ریلی نیز به لحاظ امکان تردد کشتی و محموله‌ها به بنادر مهم جهان و تجهیز ناوگان و همچنین ارائه بیمه، تسهیلات و امکانات بهتری نسبت به قبل از تحریم فراهم آمده است.

موانع برجام

با وجود این که برجام آثار عملی و خوشبینی‌ها و چشم‌انداز رو به جلویی را در اقتصاد ملی به دنبال داشته است اما تحقق کامل آن و رونق اقتصاد ملی همچنان با مشکلاتی روبه‌رو است. در مرحله اول به نظر می‌رسد توقعات و انتظارات ایجاد شده از نتایج برجام در کوتاه مدت بیشتر از دستاوردهای واقعی غلبه داشته است. از سوی دیگر نظام اقتصاد ملی همچنان از محدودیت‌های ساختاری رنج می‌برد که تحقق نتایج برجام و حضور مؤثر را کند خواهد کرد. از نگاه سرمایه‌گذاران خارجی اقتصاد دولتی و حضور پررنگ شرکت‌های دولتی، نقص در قوانین گمرکی و قوانین مربوط به اشتغال، درجه نامناسب فضای کسب و کار، ساختار مالکیت و صورت وضعیت‌های مالی غیرشفاف، تأخیر در فرآیندهای ارزیابی بازار و دسترسی به اطلاعات، ساختار معیوب نظام بانکی داخلی، نادیده گرفتن دستاوردهای تحریم بخصوص در زمینه ساخت داخل و افزایش وابستگی، قوانین باقیمانده از تحریم‌های غیرهسته‌ای آمریکا، محدودیت‌های مالی و قوانین مربوط به ویزا از سوی

آمریکا، تداوم فشارها بر ایران با استفاده از تحریم‌های جدید به بهانه توان موشکی و مسائل حقوق بشر، نبود اجازه دسترسی مستقیم و غیرمستقیم به نظام بانکی و مالی آمریکا، اعمال نفوذ کانون‌های قدرت صهیونیستی برای محدودیت بر روابط اقتصادی با ایران، تحول در سازوکار مالی و بانکداری جهان و عقب‌ماندگی ایران نسبت به آن، آثار روانی تحریم‌های گذشته و ترس مؤسسات مالی دنیا از تبادلات مالی با کشورمان، انتظار برای تعیین سرنوشت انتخابات در آمریکا و تأثیر آن بر اجرای برجام از چالش‌های پیش‌رو است که دستیابی به مزایا و دستاوردهای برجام را با مانع مواجه کرده است.

مشکلات بانکی داخلی نظیر حجم بالای مطالبات معوق، پایین بودن کفایت سرمایه، بالا بودن ریسک اعتباری، مشکلات مربوط به ضعف مدیریت به مانعی برای تعامل با طرف‌های خارجی تبدیل شده است. از نظر بخش خصوصی مهم‌ترین ابهام سرمایه‌گذاران خارجی در مذاکرات دوجانبه، روشن نبودن روش‌های مبارزه با فساد در اقتصاد ایران است. چهار سیاست از سیاست‌های کلی اقتصادی و اجتماعی برنامه ششم توسعه تحت تأثیر فساد قرار می‌گیرند؛ نخست: رشد اقتصادی شتابان و پایدار و اشتغال‌زا، دوم: بهبود مستمر فضای کسب و کار و تقویت ساختار رقابتی؛ سوم: گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و افزایش سهم مؤثر بازار سرمایه در جهت توسعه سرمایه‌گذاری، ثبات، پایداری و کاهش خطرپذیری فعالیت‌های تجاری و اقتصادی کشور با تأکید بر ارتقای شفافیت و سلامت نظام مالی؛ چهارم: جذب سرمایه

چالش‌های قابل توجهی در انتظار سرمایه‌گذاران فعال در ایران خواهد بود.

برجام به عنوان محصول مقاومت جمهوری اسلامی ایران فرصتی برای رفع ایرادات ساختاری اقتصاد و استفاده بهینه از ظرفیت‌های مالی، فنی و بازار مصرف جهانی برای تحقق عملی اهداف اقتصاد مقاومتی به شمار می‌آید.

از سوی دیگر بر اساس قوانین مالی آمریکا، بانک‌های سراسر جهان برای جلوگیری از فرار مالیاتی باید مشخص کنند که آیا مشتریان آنها از شهروندان آمریکایی هستند یا خیر. اگر این بانک‌ها این مسئله را رعایت نکنند، دارایی‌های آنها مصادره می‌شود. این در حالی است که از سویی تعداد زیادی دارای تابعیت دوگانه آمریکایی-ایرانی هستند و از سوی دیگر ایران تمایل ندارد اطلاعات شهروندان در اختیار آمریکا قرار گیرد. ضمن این که بر اساس قانون آمریکا افرادی که به ایران سفر کرده باشند باید برای ورود به کشور درخواست ویزا کنند. این موضوع نیز مانع دیگری برای سرمایه‌گذاران خارجی محسوب می‌شود.

در این شرایط هیئت دیپلماتیک ایران در دو اجلاس سازمان ملل در نیویورک درباره توسعه پایدار و تغییرات آب و هوایی در دیدار با وزیر خارجه آمریکا، اجرای جدی برجام از سوی واشنگتن و جلوگیری از مداخلات این کشور در ممانعت از ارتباطات مؤسسات بانکی و مالی سایر کشورها با ایران را خواستار شد. همزمان سخنگوی وزارت امور خارجه آمریکا اعلام کرد دولت اواما نامه‌هایی به مسئولان ۵۰ ایالت این کشور فرستاده است تا

ایرانیان خارج از کشور و سرمایه‌گذاران خارجی با ایجاد انگیزه. علاوه بر این استانداردها و ضوابط در نظام بانکداری جهانی در یک دهه گذشته تغییر کرده است. این در حالی است که تحریم باعث شده بانک‌های داخلی از نظر رعایت استانداردها و به روزرسانی نرم‌افزارها و آموزش منابع انسانی در سطح پایینی قرار گیرند. ضمن آنکه پیچیدگی‌ها و قوانین و مقررات حاکم بر بانکداری بین‌الملل تحت تأثیر دو عامل مهم بحران جهانی که بانک‌ها در گسترش آن نقش اصلی داشتند، همچنین گسترش پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم که باز بانک‌ها محمل اصلی آن بوده‌اند، تشدید شده است.

جریمه‌های سنگین میلیارد دلاری که آمریکا در سال‌های گذشته به بهانه نقض تحریم‌های ایران علیه بانک‌های بین‌المللی وضع کرد، موجب شده که این بانک‌ها از انجام هرگونه تراکنش مربوط به ایران، هراس داشته باشند. در این شرایط رئیس جمهوری خواهان مجلس نمایندگان آمریکا، از اواما خواسته است تا به طور مشخص این احتمال را که ایران ممکن است به سیستم مالی یا دلار آمریکا دسترسی پیدا نماید را رد کند. این موضوع با توجه به این که بخش عمده‌ای از تجارت و مبادلات مالی جهانی یعنی نزدیک به ۶۰ درصد با دلار انجام می‌شود، محدودکننده خواهد بود. در این ارتباط برخی از فعالان اقتصادی خارجی و رسانه‌ها این گونه مطرح می‌کنند که تا انتخابات آمریکا، نمی‌توان انتظار داشت که رویکرد این کشور در این زمینه تغییر کند. ضمن این که اگر جمهوری خواهان در انتخابات پیروز شوند،

آنان را با «برجام» آشنا و تغییرات ناشی از شرایط پسابرجام را در قوانین و مقررات ایالتی مطرح سازد. وزیر امور خارجه آمریکا همچنین با مدیران ارشد هشت بانک بزرگ اروپایی در لندن، دیدار کرد. نمایندگان بعضی از قدرتمندترین بانک‌های اروپا از جمله «اچ‌اس‌بی‌سی»، «دویچه بانک»، «بارکلیز» و «بی‌ان‌پی پارibas» و «سوسیتیه جنرال» در این نشست حضور داشتند. کری به بانک‌ها بزرگ اروپایی اعلام کرد «تا آنجا که احتیاط‌های لازم را به کار می‌بندند و می‌دانند که دارند با چه کسی مبادله می‌کنند، با معیارهای (قانونی) نامناسب و غیرمشخص روبرو نخواهند شد». اما سخنان کری بانک‌های اروپایی را قانع نکرد. به طوری که به دنبال آن بانک «استاندارد چارترد» در بیانیه‌ای اعلام کرد که «هیچ مشتری ایرانی را نخواهد پذیرفت و تراکنش‌های مالی مربوط به هیچ فردی در داخل ایران را انجام نخواهد داد». دویچه بانک آلمان هم اعلام کرد: «این بانک کماکان به محدود کردن عمومی مبادلات مربوط به ایران ادامه می‌دهد». در همین راستا قرار است اوایل خردادماه هم نشستی مشابه لندن (دیدار وزیر امور خارجه آمریکا با نمایندگان بانک‌ها) در آمریکا و با شرکت مقامات خزانه‌داری برگزار شود.

نتیجه‌گیری

یک نظام اقتصاد سیاسی بدون ایجاد پیوند مستحکم و منطقی میان عرصه‌های فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و روح فرهنگی خلاق، نخواهد توانست نقش متوازن، مؤثر و تعیین‌کننده‌ای در اقتصاد بین‌الملل ایفا کند. این در حالی است که ایفای نقش فعال در عرصه جهانی ضرورت حیات و بالندگی است. برجام به عنوان محصول مقاومت جمهوری اسلامی ایران فرصتی برای رفع ایرادات ساختاری اقتصاد و استفاده بهینه از ظرفیت‌های مالی، فنی و بازار مصرف جهانی برای تحقق عملی اهداف اقتصاد مقاومتی به شمار می‌آید. اگرچه تحقق تمام دستاوردهای موردنظر در چند ماه گذشته به صورت کامل امکان‌پذیر نیست ولی ارزیابی از وضعیت موجود می‌تواند مسیر تلاش‌های آینده را ترسیم کند. برجام در بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله اقتصاد کلان و بهبود شاخص‌های آن، نفت و انرژی، تجارت خارجی و حمل و نقل دستاوردهای قابل قبولی را به دنبال داشته است. در عین حال به دلیل تداوم مشکلات ساختاری، مانند ضعف نظام بانکی، دولتی بودن اقتصاد، فساد و نبود شفافیت، حضور کم‌رنگ بخش خصوصی و تسلط شرکت‌های

دولتی، القای ناامیدی و وجود اختلاف داخلی و همچنین تحول در نظام بانکی جهانی، ترس شرکت‌ها و مؤسسات مالی خارجی از مجازات، اعمال تحریم‌های جدید و اعمال نفوذ گروه‌های نفوذ عربی و صهیونیستی با مشکلاتی روبرو است. از این رو افزایش هماهنگی میان دستگاه‌های حاکمیتی در سطوح مختلف، تقویت انسجام داخلی و تریق و تقویت تعهد به تلاش برای دستیابی به خلاقیت و ایجاد مزیت اقتصادی در داخل و همچنین میدن امید به آینده، تأکید به نقش برجام به عنوان ایجادکننده فرصت برای شکوفایی ظرفیت‌های داخلی و مشارکت فعال بخش خصوصی واقعی و برجسته کردن دستاوردهای این بخش به خصوص در زمان تحریم، طراحی تلاش‌های جدید تبلیغاتی و دیپلماتیک برای رفع موانع برجام و افزایش اعتماد و ثبات منطقه‌ای می‌تواند در تحقق و عملیاتی شدن اهداف اقتصاد مقاومتی و به ثمر نشستن برجام نقش اساسی ایفا کند.